

Joan Alcover i Maspons: el poeta humà colpit per la dissort

Maria Antònia Perelló Femenia

PISSARRA octubre / novembre / desembre 2005

Joan Alcover i Maspons va néixer a Palma, en la barriada de la Calatrava, a prop de la Seu, el dia 3 de maig de 1854, quan Mallorca s'obria esplendorosa a la llum solar i el seu paisatge s'engalanava d'ufanes verdors primaverals. Era fill del mallorquí Pere Alcover Jaume i de la catalana Teresa Maspons Serra. Va créixer, amatent i aplicat, en el si d'aquella Mallorca rural i conservadora de l'època isabelina, entre els mots de l'àvia Mariana Serra i de la seva mare Teresa Maspons. El poeta a L'Espurna confessava que era "nét i fill de catalanes" i que elles l'havien condormit "amb mots d'enyorament" de la pàtria catalana. Elles l'havien bressolat amb "la materna melodia als llavis" i li havien dut "reflexos lluminosos dels nadius horitzons". Elles li havien contat llegendes i mites de la Catalunya enyorada i, en la seva ment infantívola, havia fantasiat "pastors i fades, i dones d'aigua i cavallers i prínceps", que "baixaven del Montseny i les congestes del Pirineu" per habitar la seva casa mallorquina del carrer de Sant Alonso. El poeta conservaria fresca la memòria d'aquest tresor literari, que es reflectí en alguns dels seus poemes de Cap al tard (1909), com La sirena, Maternitat, La Creu, Lo foraster a Mallorca, Fill d'ànima, Reials mercès...

Als deu anys, estudià el batxillerat a l'Institut Balear (l'actual edifici de Monti-Sion), amb els que serien els homes destacats de la cultura i de la política de l'època de la Restauració: Miquel Costa i Llobera, Joan Rosselló de Son Forteza, Joan Lluís Estelrich, Alexandre Rosselló i Antoni Maura, amb qui l'uní una profunda amistat. Anys a venir Antoni Maura esdevindria el cap del Partit Liberal i més tard del Partit Conservador, que controlà la vida política illenca, des del 1881 fins al 1915, i arribà a la presidència de l'Estat espanyol durant l'època d'Alfons XIII. Durant molts d'anys, Joan Alcover, que es mogué en l'òrbita política liderada pel seu amic Antoni Maura, arribà a ser diputat a les Corts de l'Estat espanyol. Desencisat, però, abandonà l'escó que ocupava al Parlament i tornà a Mallorca. A poc a poc, el seu maurisme empal·lidí i s'acostà al catalanisme polític de la Lliga Regionalista d'Enric Prat de la Riba i de Francesc Cambó.

*"...per amorosir el seu cor isolat,
ella fou la "Beatriu catalanesca",
que li descobrí "la calor de la
pàtria feta dona."*

A l'Institut Balear, rebé les primeres lliçons de Retòrica, d'Història i de Geografia, que impartia el poeta romàntic Josep Lluís Pons i Gallarza. Ell afaiçonà el seu esperit d'elegància i de bon gust i el guià pels camins de la poesia. Amb aquest posat poètic Joan Alcover i els amics poetes aconseguiren donar una nota de color en aquella Mallorca provinciana i grisa de la Restauració. Però sobretot Josep Lluís Pons i Gallarza deixà sembrada en l'ànima de Joan Alcover la llavor de l'humanisme (que el 1904, defensà a la conferència Humanització de l'Art). Anys més tard, Joan Alcover recordà "amb predilecció" el poeta romàntic, el "professor model, de paraula pedagògica insinuant, feta per la iniciació i per despertar en l'ànima dels deixebles les vocacions latents". I aquells alumnes distingits eixien com "encantats d'aquella elegància senzilla, tan harmònica amb la seua alta figura i els plecs tombants de la toga." "D'en Pons -assegura Joan Alcover- rebia estímuls i consells. No era el mestre que més m'influís per les seues orientacions, però sí per la seua sensibilitat."

Tanmateix, la lírica de Joan Alcover reflecteix aquesta aura d'equilibri i de serenitat, d'elegància i de bon gust que li va transmetre la veu mel·líflua del poeta de L'olivera mallorquina.

Però la joventut de Joan Alcover volà de pressa. I la tardor de 1869 sortí “de la roca insular per a confondre's dins el bull de la ciutat sonora.” Llavors començà a estudiar la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona. Encara que havia partit amb la mirada plena de somnis, ben aviat es desencisà davant el gest aspriu de la ciutat comtal? segons confessa al poema L'Espurna? i respongué “amb la supèrbia muda d'un fosc isolament.” Aquí, però, enmig d'aquesta boira trista que embolcallava Barcelona, hi florí l'amor, quan conegué Rosa Pujol i Guarch: una jove barcelonina que vivia davant la casa de dispeses, on s'allotjava el jove poeta estudiant. Ella fou -recorda Joan Alcover a L'Espurna- la dolça imatge que la Providència posà en son camí per amorosir el seu cor isolat, ella fou la “Beatriu catalanesca”, que li descobrí “la calor de la pàtria feta dona.” Un cop acabada la llicenciatura en Dret, Joan Alcover s'establí a Palma i emprengué la carrera de la Judicatura, primer com a Relator de l'Audiència i més tard com a Magistrat. Poc temps després, el novembre de 1880, s'uní en matrimoni amb Rosa Pujol i Guarch, amb la qual tengué tres fills: Pere, Teresa i Gaietà. Al cap de set anys de felicitat pregona, la mort, envejosa, es presentà en silenci i, cop en sec, segà la vida delicada de l'esposa gentil.

Rosa Pujol deixà un buit lacerant en el si del jove poeta, que, al cap de quatre anys, fou ocupat per Maria de Haro i Rosselló, una dama d'Alaró, amb qui va tenir dos fills, Maria i Pau. Però l'infortuni havia triat el cor de Joan Alcover per engrandir-lo en el dolor i convertir-lo en el gran poeta de Cap al tard (1909). La mort es presentà de bell nou violenta com un llamp i començà a esqueixar cadascuna de les branques de l'arbre paternal: el 1901 morí la seva filla Teresa d'una tuberculosi i el 1905 el tifus se'n dugué “al mateix vas de sa germana morta” el seu fill Pere. Fou així que Joan Alcover esdevingué “l'esqueix d'un arbre, esponerós ahir.” Llavors el poeta, que sols vivia per parlar de la meitat que li mancava i “per a plànyer” el que d'ell s'havia mort, cantà amb notes sublims la memòria dels éssers estimats per perpetuar-la en la Poesia, com confessà en el sonet Desolació. Amarat de llàgrimes allargà les mans a l'arpa com Orfeu, perquè volia commoure la voluntat humana i divina amb el seu càntic corprenedor, volia que la seva melodia li retornàs “almenys una hora” la vida dels seus “fills que fou tan breu”. No pogué ser. Però, a Col·loqui, impulsat pels consells de la Musa, convertí la força del seu dolor, “tan gran com la del geni”, en Art excels. Com Alfred de Musset havia fet a Les Nits, Joan Alcover va espremer tot el fruit amarg en la melodia punyent de la seva lira i féu brillar la imatge dels dos adolescents morts en l'alta muntanya de la Poesia, esculpida com un monument d'Amor. Però encara a Dol, una de les elegies més colpidores, el pensament del poeta vetllava abocat a la finestra de l'abisme, per on veia passar els éssers estimats (Rosa Pujol i els seus fills Teresa i Pere), embolcallats en una llum de records, que l'atreien com una pluja d'estels enmig de la foscor. Atalaiat en aquest terrible mirador, el poeta no se'n sabia anar en albirar:

*“Com en el fons d'un vell retaule,
llisquen els dos adolescents;
passen, ulls clucs, sense paraula,
com a sonàmbuls somrients.
Passa la flor de l'amor mia,
passen en creu aquelles mans
que ma tendresa cobdicia
per a besar-les com abans.”*

Llargues nits caminà amb l'ànima ferida com un captaire afollat. Només aquí, abocat a "les romponents de l'infinit", en "la fredor d'aquestes lloses" trobà el conhort que calmava la febre del seu front. Tanmateix el poeta romàntic s'aferrava al record d'aquestes "ombres enyorades", a l'amor d'aquests "tres rius de llàgrimes", perquè donaven sentit a la seva vida desolada, com digué a L'Espurna, atiat pels focs de la nit de Sant Joan, que li feien més visible llur esperit: "No us allunyeu, memòries enyorades. / Si féssiu nosa aquí, quan vénc a seure / a la festa pairal, jo no hi seria." Però Joan Alcover, que s'il·luminava en parlar de poesia, sabé transformar les seves nafres en l'art sublim, que espurneja en el temple sagrat de les sis elegies de Cap al tard (1909). El llibre conté essencialment quatre eixos principals: "Cançons de la Serra", on predomina el sentiment del paisatge, que s'omple de figures humanes de la vida quotidiana; "Elegies", on sublima les morts dels éssers perduts i els fa reviure en la memòria; "Endreces", on evoca alguns personatges del món intel·lectual de l'època, molts dels quals havien assistit els diumenges capvespre a les tertúlies literàries de casa seva; i "Vària", on recull poemes de temes diversos i escrits en moments diferents.

"Joan Alcover estimà la llengua materna, "el verb melodiós" que flotava damunt l'ànima adormida de l'Illa."

Joan Alcover estimà la llengua materna, "el verb melodiós" que flotava damunt l'ànima adormida de l'Illa. Més ara, que en la claror novella es despertava d'un secular encantament, atjada per l'espurna de la pàtria, convidava la joventut, perquè la fessin sonar amb vigoria en cadascuna de les seves notes. El 1906 la defensà amb la passió del convers a Barcelona, amb motiu del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, quan assenyala que "La llengua catalana és entre nosaltres l'única expressió possible de l'escriptor-artista". Joan Alcover maldà per fer sonar la llengua dels nostres poetes, dels nostres avis que amb "sos mots regalimants de saba ens torna la llacor que l'ha nodrida", perquè ella "té notes de clarins" que desperten els titans que jeuen a l'ombra de l'esperit. A L'Espurna el poeta voldria deixondir el foc de germanor, que el ritme de la llengua materna uneix a l'uníson de la mar Mediterrània, "d'un sol batec des de Pollença a Roses, els milions de cors de nostra raça."

Encara en el llindar de la vellúria, Joan Alcover, que havia tornat a allargar les mans a l'arpa per esplaiar la seva vocació de poeta, donà a conèixer Poemes bíblics (1918). En aquest nou ram de poesies narratives, evoca alguns episodis de l'Antic Testament i selecciona les figures bíbliques que més excel·liren per la seva dimensió humana i universal. En aquest poemari rememora aquelles estampes èpiques de la Bíblia i les omple de profunda espiritualitat. Cada visió vessa perfums de sensualitat, rere els quals el poeta destil·la els seus sentiments més íntims i amaga una tènue reflexió moral. El tema del dolor per la pèrdua dels éssers estimats reapareix de bell nou en aquests versos i adopta notes dramàtiques a "Resfa", personatge amb el qual Joan Alcover s'emmiralla per la magnitud de la seva tragèdia. Resfa és la pobra mare, que, "de sang vestida", roman immòbil al peu de la muntanya de Gabaa, on han estat penjats els seus fills Armoni i Meribaa per calmar la ira del poble d'Israel, assotat per la sequia, que Déu envià com a expiació pels crims del rei Saül. El poeta, atret pel gest heroic de Resfa, la concubina del rei Saül, dibuixa amb notes amargues i serenes el dolor d'aquesta mare que, amb els ulls "terriblement eixuts", vetlla els cossos insepulcres d'aquests "fills de ses entranyes" i els defensa impertèrrita de la voracitat de les feres fins que cau esmorteïda al peu de les forques, inundada per la pluja de les seves llàgrimes, mentre el seu dolor trona virulent com un llamp en "les altes solituds" de les seves entranyes. Així, Joan Alcover feia seu el dol suprem d'aquesta mare, car com ella havia patit la fúria del llamp sobre la seva soca mig partida, com ella havia sentit les ferides obertes en

l'esqueix del seu si i com ella havia plorat amargament ran de la fossa dels fills Pere i Teresa d'on, com un arbre, havia begut tota la saba.

Joan Alcover, que, amb els ulls esbatanats, havia vist cremar la seva llenya i, "com fumerol de festa", havia vist anar-se'n al cel la millor part d'ell, encara, en plena maduresa, veié com la destal de la mort tornava a colpir la seva ànima desolada, quan la nit del 6 de març de 1919 esqueixà la vida de Maria, a Mallorca, i la de Gaietà, a Barcelona. Altre pic l'àrida soca paternal sentí renéixer les potències esqueixades en el si més íntim del seu jo. "Com el captaire que en la porteria / del monestir s'asseu", ell, altre pic, s'assegué "enfront de l'ombra incerta, / de cara al mur sagrat", per esperar que li fos oberta la porta de l'eternitat, on havia tocat per reunir-se amb els seus morts.

Poc temps després de la nova tragèdia, quan Miquel Ferrà intentà, pietosament, convèncer Joan Alcover perquè escrigués la biografia de Josep M. Quadrado, va rebre per tota resposta: "Impossible. Som un home devastat". De la seva dissort ja només en parlà en alguns "Proverbis" desolats:

*"Si amb els morts enyorats s'és esvaïda
la joia que embellia el nostre món,
què hi hem de fer, aquí? Tota la vida
del nostre cor emigra allà on són."*

Les llàgrimes amargues, que destil·len els versos de Joan Alcover, commouen el lector, d'ahir i d'avui, per la profunditat moral que contenen i per la bellesa sublim que desprenen. Vet aquí com el dolor fou la pedrera d'on el nostre poeta va extreure les joies més precioses de la seva poesia, amb les qual bastí el temple sagrat del Dolor.

A l'obra de Joan Alcover, malgrat la seva brevetat, les coses petites de la vida s'agermanen amb les coses divines de l'esperit sublim, fidel a la idea que defensà a Humanització de l'art: "Perquè neixi viva, l'obra del poeta ha de contenir, barrejats, una mica de terra i una mica de cel". Avui, escolats els anys, podem dir que la seva és una poesia viva, acostada als sentiments de l'home i del poble, que vibra esplendorosa i rutilant per l'alè d'humanitat que batega en els seus versos.

